

Schiller Róbert: EGY KULTÚRA KÖZÖTT

Typotex, 2004, ára 2500 Ft

Schiller Róbert könyvének címe ellentmondásosnak tűnik. Korábban sokat elmélkedtek a természettudományos és a bölcsész műveltség közötti feszültségről, a kétféle gondolkodásmód különbözőségéről. A szerzőnek a kötetben összegyűjtött írásai arról tanúskodnak, hogy a kétféle műveltség közötti különbségtétel inkább erőltetettnek, mint valósnak mondható. Nagyon sok mindenről tudhatunk valamit, egészen különböző területeken lehetünk tájékozottak. A sokoldalú műveltség olyan felismerésekre vezethet bennünket, amelyekre egy úgymond szakember nem jöhetne rá.

Tekintve az ember véges életét és erejét, tudásának állapotát, két szélsőség jellemezheti. A szakember egy szűk terület jó ismerője, arról nagyon sokat tud. A műkedvelő sok mindenféléről tud valamit, de mindenről csak keveset. Határesetet nézve, a szakember a semmiről tud mindent, míg a műkedvelő mindenről semmit. Vanak viszont olyanok, akik egy adott területen szakemberek, de egyben igen széles körű általános műveltséggel rendelkeznek. Schiller Róbert példa erre.

Ha jobban utánagondolunk, miben lehet a természettudományos és a bölcsész felfogás közötti eltérés alapja, rájöhethetünk, hogy a különbség egyszerűen módszertani. A természettudományos módszer lényegi eleme az okos, feladatmegoldó gondolkodás. Az okos – ahogy a magyar nyelv ki is fejezi – az adott dolgot az ok-okozati összefüggések alapján vizsgálja. Ez akkor jó és hatékony módszer, ha a dolog eléggé egyszerű vagy leegyszerűsíthető, azaz a vizsgálandó rendszer a világ egyéb hatásaitól elszigetelhető. A leegyszerűsítés után pontosan meghatározva, megmondva, hogy mi alatt éppen mit értünk, okszerűen gondolkodva feltárjuk a rendszert jellemző összefüggéseket. Az okos gondolkodás, ha a vizsgált dolog valóban leegyszerűsíthető, nagyon hatékony és eredményes. Az okosság elveti a tekintélyt, számára csak a tiszta érvelés a mérvadó.

A bölcsész, ahogy a név is mutatja, alapvetően bölcsen gondolkodik. A bölcs a világ dolgait, jelenségeit a tapasztalatok összessége alapján igyekszik értelmezni. A bölcs módszere bonyolult, összetett rendszerek esetén is alkalmazható. A bölcs azt keresi, hogy amit vizsgál, ahhoz hasonló hol fordult már elő korábban, mikkel vethető össze, mi lehet a mostaniban a már ismeretekkel közös. A talált hasonlóságok alapján ítéli meg, hogy a vizsgált dolog miféle. A bölcsnek ezért sokat kell tudnia, és a hasonlóságok felismeréséhez jó képzelőerő is szükséges. Azonkívül okosan elemeznie kell, hogy a felismert hasonlóságnak van-e valódi alapja. A bölcs ezért egyúttal okos is.

Az okos ellentéte a buta, aki nem képes összefüggéseket átlátni. A bölcs ellentéte a bolond, aki nem ismeri

fel, hogy a vizsgált dolgok mennyire összetettek, és tekintet nélkül mások tapasztalataira, figyelmeztetéseire, ragaszkodik a túlzott egyszerűsítésekhez. A bonyolult rendszer jellemzői közül egyet kiragad, azzal alaposan foglalkozik, és ennek alapján úgy bánik a rendszerrel, mintha annak egészét megértette volna. Ebből azután nagyon sok baj szokott származni. Az okos bizony lehet egyúttal bolond is, ha rögeszmésen hangsúlyozza saját okosságát és képtelen felismerni leegyszerűsítéseinek korlátait.

Schiller Róbertnek itt összegyűjtött írásainak többségét a *Természet Világa* közölte. A szerző szakterületét, a fizikai kémiát az írások éppen csak érintik, vagy inkább a fizika és a kémia más területeihez kapcsolódnak. Az írások a távoli területeket összekötni képes bölcs gondolkodás gyümölcsei. Élvezetes vitát olvashatunk arról, mit jelent a klasszikus fizika (23. o.). A hanghullámok interferenciáját vizsgáló *Nature*-cikkről a szerzőnek a dalával a várost építő, maga köré piacteret varázsló Orfeusz jut az eszébe (44. o.). Megtudhatjuk, miként viszonyult *Kepler* a Nap középpontú világnézethez. Ez eleinte bölcsészeti, vallásos tartalmú kép volt számára. Amint azonban *Kepler* felismerte, hogy a mérések nem igazolják a világképet, képes volt alapjában megváltoztatni a teremtésben uralkodó rend természetéről addig vallott elképzeléseit (182. o.). Ez az írás, amely *A rendtelenség reménye* címet viseli, egyben a véletlenről és a szükségszerűségről tár eléink olyan olvasmányos és egyben szakszerű képet, amelyet a fizikus és a fizikatanár is nagy élvezettel olvashat. Megtudhatjuk, hogy *Newton* valószínű nagyobb erőfeszítéseket tett az alkímia rejtélyeinek feltárására, mint a fizika és a matematika igazságainak megismerésére (205. o.). Az alkímiáról, a statisztikus fizikáról több más írásban is sok érdekességet tudhatunk meg. „*Jó a döntéshozónak. Rossz a döntésnek.*” – ezt olvashatjuk a szcientometriáról írott, kételkedő hangvételű írásának összegzéseként (238. o.).

Előfordulhat, hogy két ragyogó elme, *Wolfgang Pauli* és a lélekgyógyász *Carl Gustav Jung* barátsága, levelezése és együttműködése nem válik világszemléletünket alakító felismerések forrásává. Vagy talán csak arról lehet szó, hogy ebből az anyagból még Schiller Róbert képzelőereje sem tudott olyat kiemelni, amelyben az olvasó is gyönyörködhetne (270. o.).

Schiller Róbertnek napilapban és az *Élet és irodalom*-ban közölt rövidebb, sokszor inkább a közélet eseményeivel foglalkozó írásai is érdekes olvasmányok. Megkülönböztető jegyük a természettudós szerző tiszta, okszerű gondolkodása, amely üdítően hat, ha az adott kérdésekről író más szerzők érveléseire gondolunk.

Végh László